

مطالعه عوامل مؤثر بر فرهنگ سیاسی
شهروندان: فرا تحلیل پژوهش‌های بازه
زمانی ۱۳۸۰ الی ۱۴۰۰
(صفحات ۱۱۷ تا ۱۴۴)

DOR:20.1001.1.17358663.1400.16.47.5.5

نوع مقاله: پژوهشی

سید علی میرلوحی^۱ * طاها عشایری^۲ * طاهره جهان پرور^۳ * الهام حسین زاده^۴

پذیرش: ۹۹/۱۱/۳۰

دریافت: ۹۹/۱۱/۰۸

چکیده

فرهنگ سیاسی به دانش سیاسی، آگاهی سیاسی، دانش، تاکتیک، ذائقه یا نگرش سیاسی شهروندان اطلاق می‌شود. در ایران مسئله‌ی سیاست، مشارکت در انتخابات، حضور در صحنه‌های مختلف سیاسی- اجتماعی و آگاهی سیاسی شهروندان از احزاب و کاندیداها نشانگر رشد فرهنگ سیاسی آن‌هاست. هدف اصلی این تحقیق، مطالعه‌ی عوامل مؤثر بر فرهنگ سیاسی شهروندان در بازه‌ی زمانی ۱۳۸۰ الی ۱۴۰۰ است. روش تحقیق از نوع فراتحلیل (کمی)، جامعه‌ی آماری آن ۴۵ سند که ۲۳ تحقیق (پیمایشی بودن، داشتن ضرایب همبستگی، سطح معنی‌داری و حجم نمونه) به روش غیر احتمالی انتخاب شدند. نتایج نشان می‌دهد بین سرمایه‌ی سیاسی، رسانه جمعی، سرمایه اجتماعی، سرمایه اقتصادی، عوامل فرهنگی، عوامل روانی و مسائل ملی با فرهنگ سیاسی رابطه‌ی معنی‌داری وجود دارد. با توجه به وجود ناهمگنی بین مطالعات فوق، از متغیرهای تعدیل‌گر استفاده شده است. نتایج نشان می‌دهد که از بین گروه‌های قومی، قوم ترک با مقدار (۰.۲۳)، فارس (۰.۲۱)، ترکمن (۰.۲۰) و قوم کرد (۰.۱۸) بر فرهنگ سیاسی به‌عنوان متغیرهای میانجی تأثیر داشته و اثر کلی آن‌ها برابر با ۰.۱۸ درصد است. از بین نوع جامعه‌ی آماری، اساتید دانشگاه با مقدار ۰.۳۴ و دانشجویان با مقدار ۰.۲۹ و نخبگان علمی با مقدار ۰.۲۶ درصد بیشترین تأثیر را به‌عنوان متغیر میانجی بر فرهنگ سیاسی داشته‌اند.

کلیدواژه‌ها: سرمایه اجتماعی، فراتحلیل، فرهنگ سیاسی، هویت قومی.

۱. کارشناسی ارشد، گروه حقوق، دانشکده معارف اسلامی و حقوق خصوصی، دانشگاه امام صادق (ع)، تهران، ایران.

s_a_m1375@yahoo.com

۲. استادیار، گروه تاریخ و جامعه‌شناسی دانشکده علوم اجتماعی، دانشگاه محقق اردبیلی. (نویسنده مسئول) t.ashayeri@uma.ac.ir

۳. دانشجوی دکتری جامعه‌شناسی فرهنگی، واحد تهران مرکزی، دانشگاه آزاد اسلامی، تهران، ایران. jparvar@yahoo.com

۴. دانشجوی دکتری جامعه‌شناسی سیاسی elhamhoseinzadeh110@gmail.com

۱- بیان مسئله

در هر جامعه، شاخصه‌های اجتماعی - فرهنگی، اصول، ارزش‌ها و روش‌های شخصیتی و کرداری را که در سطح خرد در شکل‌دهی به رفتار اعضای آن جامعه و در سطح کلان در رفتار دولت مؤثر است، به صورت خودآگاه یا ناخودآگاه، به اعضای آن جامعه تحمیل می‌کند. (موسوی‌زاده و جاودانی‌مقدم، ۱۳۸۷: ۱۸۸) فرهنگ انتخاباتی را نخستین بار گابریل آلموند^۱ در علم سیاست به کار برد. (آلموند و پاول، ۱۹۷۸: ۵۰) وی فرهنگ انتخاباتی را «الگوی ایستارها و سمت‌گیری‌های فردی نسبت به سیاست در میان اعضای یک نظام» تعریف می‌کند (عالم، ۱۳۹۲: ۱۱۳) و معتقد است که وقتی درباره‌ی فرهنگ انتخاباتی یک جامعه سخن می‌گوییم، در واقع به نظام انتخاباتی به همان وجهی که در قالب شناخت‌ها، احساسات و ارزشیابی‌های اعضای آن و در ذهن و روح آن جاگیر شده است، نظر داریم. آلموند همراه با پاول، فرهنگ انتخاباتی را توزیع خاصی از نگرش‌ها، ارزش‌ها، احساسات، اطلاعات و مهارت‌های انتخاباتی می‌دانند و فرهنگ انتخاباتی از نظام اعتقادی تجربی، نمادهای معنی‌دار و ارزش‌هایی که معرف کیفیت انجام اقدام انتخاباتی‌اند، تشکیل می‌شود. آمستونز^۲ نیز فرهنگ انتخاباتی را ارزش‌ها، هنجارها و جهت‌گیری‌های بنیادی درباره‌ی نظام انتخاباتی می‌داند. به‌طور کلی مجموعه‌ای از باورها، ارزش‌ها، ایستارها، نگرش‌ها و آگاهی‌هایی را که نزد شهروندان درونی می‌شود و جهت‌گیری و ارزیابی آن‌ها را نظام انتخاباتی تعیین می‌کند، فرهنگ انتخاباتی می‌گویند. (کاویانی‌راد، ۱۳۹۲: ۱۵) بنابراین سنگ‌های زیرین فرهنگ انتخاباتی عبارت‌اند از؛ مجموعه‌ی باورها، بینش‌ها، پیش‌فرض‌ها، علایق و رفتارهای یک ملت در نسبتی که با سیاست و حکومت پیدا می‌کنند. (حافظ‌نیا، ۱۳۹۲: ۲۰۰) فرهنگ سیاسی جامعه با مسئله‌ی انتخابات معنا و مفهوم می‌یابد. توسعه سیاسی^۳ به‌مثابه‌ی «نظام کنترل عمومی»، «نظام برابری سیاسی»، «نظام پاسخ‌گویی نخبگان در برابر مردم» و «نظام حفظ حقوق مدنی و سیاسی شهروندان» (دایاموند و همکاران، ۱۹۸۹)، بدون مشارکت سیاسی^۴ مؤثر ناممکن است. مشارکت سیاسی به معنی نحوه‌ی سلوک فرد در سطوح مختلف فعالیت در نظام

1. Almond.

2. Amstuz.

3. Political Development.

4. Political Participation.

سیاسی، از عدم درگیری تا داشتن مقام رسمی سیاسی است. (فاضلی و خوش فر، ۱۳۸۹: ۸۸) مشارکت سیاسی در قالب سبک‌های مختلف نیز صورت‌بندی شده است، سبک‌های که رفتار رأی‌دهی، فعالیت‌های سیاسی و حزبی، فعالیت اجتماعی، تماس با صاحب‌منصبان، اعتراض وارد شدن در فرآیند ارتباط سیاسی را شامل می‌شود (میلبرث و گوئل، ۱۳۸۶: ۴۰). این امور در کشورهای جهان سوم که گذار از سنت به مدرنیته را تجربه می‌کنند به شکلی حساس‌تر خود را نشان می‌دهند و دولت‌ها نیز ناچارند برای کسب مشروعیت به مشارکت سیاسی تن در دهند. (غفاری هاشجین و همکاران، ۱۳۸۹: ۲۰۷) هر نظام سیاسی متضمن یک الگوی خاص از جهت‌گیری به سوی کنش‌های سیاسی است. (آلموند، ۱۹۶۵: ۴۲) بدینی سیاسی، بی‌اعتمادی شخصی، احساس عدم امنیت آشکار و بهره‌کشی میان فردی، مانع توسعه فرهنگ سیاسی هستند. (زونیس، ۱۳۸۷: ۴۴۷) کنش سیاسی هر نظام سیاسی، دارای الگوی خاصی است و فرهنگ سیاسی، ترکیبی از امتیازها و ترجیحات، اعتقادات، شور و احساس و ارزش‌های جامعه است که با نظام سیاسی و مسائل سیاسی ارتباطی دارد. (بال، ۱۹۷۱: ۵۶) همچنین گولت اظهار می‌دارد؛ بدون مشارکت پیش‌رونده‌ی مردم، دموکراسی ظاهرسازی بیش نیست. (گولت، ۲۰۱۱: ۱۰۱) رابرت آلن‌دال^۱ الگوهای مختلف مخالفت سیاسی را در چهار جهت تبیین می‌کند: ۱. جهت‌گیری نسبت به سیستم سیاسی: دل‌بستگی در برابر احساس غربت ۲. جهت‌گیری نسبت به عمل جمعی: همکاری در برابر فقدان همکاری ۳. جهت‌گیری نسبت به دیگران: اعتماد در برابر بی‌اعتمادی ۴. جهت‌گیری نسبت به حل مسائل: عمل‌گرایی در برابر تعصب عقیدتی. (نادمی، ۱۳۹۰: ۱۶؛ رزاقی، ۱۳۷۵؛ عظیمی و رسولی، ۱۳۸۹: ۲۳۰) فرهنگ سیاسی تابعی از سطح توسعه سیاسی (چیلکوت، ۱۹۸۱: ۲۷۲؛ اینگلهارت و لزل، ۱۳۸۹: ۲۴۵؛ اینگلهارت و لزل، ۲۰۰۹)، فرهنگ اجتماع (وبر، ۱۹۸۵)؛ سطح اعتماد و سرمایه اجتماعی (فوکویاما، ۱۹۹۵؛ پاتنام، ۱۹۷۳؛ اکستین، ۱۹۸۸؛ آلموند و ربا، ۱۹۵۶، آلموند و کلمن، ۱۹۶۰) است. در جامعه‌ی ایران، سیاست تبدیل به یک مسئله‌ی مهمی شده و بعد از انقلاب اسلامی ایران، مشارکت سیاسی، حضور در انتخابات، رفتار هوشمندانه‌ی مردم در برابر اتفاقات سیاسی و حفظ ارزش‌های اسلامی

^۱ Robert A. Dahl.

ایرانی، نشانگر منش سیاسی والا در جامعه‌ی ایرانی است. مردم با وجود مسائل و مشکلات اقتصادی، همیشه در انتخابات مختلف شهری، روستایی و ریاست جمهوری در صحنه حاضر شده و تصمیم سیاسی خود را گرفته‌اند و نامزدهای انتخابات برای شهروندان ایرانی از بعد آثار سیاسی - اجتماعی بسیار حیاتی مهم است، حتی در دورترین نقاط روستایی ایران، تحولات سیاسی جهانی را پیگیری و تحلیل می‌کنند. بر این اساس هدف اصلی پژوهش، مطالعه‌ی عوامل مؤثر بر فرهنگ سیاسی شهروندان در بازه‌ی زمانی ۱۳۸۰ الی ۱۴۰۰ به روش فراتحلیل است.

۲. ادبیات پژوهش

۲-۱. ادبیات تجربی

تحقیق‌های صورت گرفته درباره‌ی فرهنگ سیاسی جهت انجام فراتحلیل انتخاب در جدول شماره ۳ ارائه شده‌اند.

جدول شماره ۳: پیشینه تجربی پژوهش

عنوان پژوهش	نویسندگان / سال پژوهش
نگرش سیاسی دانشجویان کنشگر و عوامل اجتماعی مؤثر بر آن	کریمی و همکاران (۱۳۹۹)
بررسی فعالیت اجتماعی و فرهنگی روشنفکران در شبکه‌های اجتماعی مجازی و تأثیر آن بر فرهنگ سیاسی دانشجویان	انواری و همکاران (۱۳۹۸)
نقش فرهنگ سیاسی نخبگان اجرایی با رویکرد توسعه محوری در جمهوری اسلامی ایران	کلیچ و همکار (۱۳۹۸)
بررسی جامعه‌شناختی موانع فرهنگی دستیابی زنان به مدیریت سیاسی کلان کشور	متقی و همکاران (۱۳۹۸)
گونه‌شناسی فرهنگ سیاسی دانشجویان استان کردستان	احمدی و همکاران (۱۳۹۷)
بررسی رابطه فعالیت در تلگرام با فرهنگ سیاسی استادان	بیگدلو (۱۳۹۷)
مطالعه رابطه استفاده از شبکه اجتماعی واتس آپ و تلگرام با سبک زندگی	عیدی زاده و همکاران (۱۳۹۷)
نقش مشارکت سیاسی و نظام دموکراتیک در شکل‌دهی فرهنگ سیاسی	مهرگان (۱۳۹۷)
بررسی رابطه‌ی استفاده از شبکه‌های مجازی و گسترش فرهنگ سیاسی	رهبر قاضی و همکاران (۱۳۹۶)
نقش شبکه‌های اجتماعی مجازی در فرهنگ سیاسی ایران	طیبی و همکاران (۱۳۹۶)

مطالعه‌ی پیمایشی جهت‌گیری‌های فرهنگ سیاسی معلمان	قادرزاده و همکاران (۱۳۹۶)
فرهنگ سیاسی دموکراتیک و طبقه متوسط جدید	بهمنی طراز و همکار (۱۳۹۵)
بررسی رابطه‌ی دین‌داری با دو نوع فرهنگ سیاسی مشارکتی و دموکراتیک	رهبر قاضی و همکاران (۱۳۹۵)
سنجش رابطه اعتماد و عضویت در انجمن‌های داوطلبانه با فرهنگ سیاسی	سردارنیا و همکار (۱۳۹۵)
تبیین نقش تلویزیون و مطبوعات در رشد فرهنگ سیاسی مشارکتی	شهرام نیا و همکاران (۱۳۹۴)
تبیین نقش شهرنشینی بر توسعه فرهنگ سیاسی در ایران	پوراحمد و همکاران (۱۳۹۳)
رابطه مصرف رسانه‌های با فرهنگ سیاسی جوانان	ادیبی سده (۱۳۹۱)
بررسی عوامل مؤثر بر فرهنگ سیاسی دانشجویان	حاتمی و همکاران (۱۳۹۱)
گونه شناسی فرهنگ سیاسی، مطالعه موردی: دانشجویان دانشگاه کردستان	خانیک‌ی و همکار (۱۳۹۱)
شکاف نظری و رفتاری در فرهنگ سیاسی دانشجویان دانشگاه تهران	صحراپی (۱۳۹۱)
بررسی تأثیر میزان استفاده از رسانه‌های جمعی بر فرهنگ سیاسی	جهانگیری و همکار (۱۳۹۰)
بررسی رابطه میان سرمایه اجتماعی و فرهنگ سیاسی دانشجویان	محمدی فر و همکاران (۱۳۹۰)
فرهنگ سیاسی و عوامل اجتماعی آن: مطالعه موردی استان گلستان	پناهی و کردی (۱۳۸۹)

فرهنگ سیاسی یکی از مهم‌ترین موضوعات و مسائل سیاسی جامعه‌ی ایران است و در بین پژوهشگران، دانشجویان و اساتید دانشگاهی در بازه‌ی زمانی ۱۳۸۰ الی ۱۴۰۰ مورد تحلیل و بررسی قرار گرفته است. با توجه به پراکندگی و عدم انسجام در یافته‌های پژوهش برای سیاست‌گذاری و تصمیم‌کلان و جامع، نویسندگان بر آن شدند تا با استفاده از روش فراتحلیل، نتایج را ترکیب کرده و اندازه‌ی اثر تک‌تک متغیرهای مستقل، اثرات کلی و متغیرهای میانجی مؤثر بر آن را برآورد نمایند تا راهکارهای اجتماعی-سیاسی متناسب با نتایج پژوهش را ارائه نمایند.

۲-۲. ادبیات نظری

فرهنگ سیاسی: فرهنگ سیاسی جنبه‌های خاصی از فرهنگ عمومی جامعه را که به زندگی سیاسی نظر دارد، بیان می‌کند و به مسائلی مانند چگونه حرکت کردن معطوف

است. (بوگدانور، ۱۹۹۲: ۴۴۶) فرهنگ سیاسی یکی از شاخه‌های فرهنگ و ادامه‌ی فرهنگ عمومی جوامع است. (مصلى نژاد، ۱۳۸۸: ۷) فرهنگ سیاسی الگوهای سمت‌گیری نسبت به موضوعات سیاسی برای مثال احزاب، دادگاه‌ها، قانون اساسی و دولت است. سمت‌گیری عبارت است از: داشتن استعداد و آمادگی برای اقدام سیاسی که عواملی نظیر سنت، یادگارهای تاریخی، انگیزه‌ها، هنجارها، احساسات و عواطف و نمادها این اقدامات را تعیین می‌کنند. (فینال، ۲۰۰۳) اگر سمت‌گیری مردم نسبت به موضوعات سیاسی مثبت باشد، نظام سیاسی از مشروعیت برخوردار است. از رهیافت فرهنگی برای تبیین پدیده‌های سیاسی بهره برده شده است. به نظر ساموئل سی پترسون فرهنگ سیاسی مفهوم حساس و پیچیده‌ای است که به پاسخ‌های نمادین، احساسات و ادراکاتی که مردم به سیستم سیاسی دارند و به ارتباط این گرایش‌ها با دیگر جنبه‌های سیاسی توجه می‌کند. (کینگ، ۱۹۹۴: ۱۱۸) فرهنگ سیاسی، فضایی روانی است. در محیط روانی مزبور، مجموعه‌ی وسیعی از راه‌های تفکر و شیوه‌های اندیشه‌ی فرد درباره‌ی جلوه‌ها و مصداق‌های سیاست شکل می‌گیرند. مهم‌ترین عملی که در این محیط می‌تواند صورت گیرد، تبیین الگوهایی است که سبب جهت‌گیری فرد به عینیت‌ها واقعیات سیاسی اجتماعی و پدیده‌های مختلف آن می‌شوند. به این ترتیب، مهم‌ترین دستاورد تعریف فرهنگ سیاسی این است که احتمالاً جهت‌گیری‌ها و رفتارهای سیاسی فرد رابطه‌ای علت و معلولی با ارزش‌ها و رمزهای او دارند. (هیوود، ۱۹۹۷: ۱۸) فرهنگ سیاسی، به منزله‌ی تابعی از فرهنگ عمومی، مفهومی است که سعی در ترکیب رهیافت‌های روان‌شناختی، مردم‌شناسی، جامعه‌شناختی و تاریخی برای پر کردن خلأ موجود بین سطح تحلیل رفتار سیاسی فردی و سطح تحلیل رفتار سیاسی مبتنی بر متغیرهای مشترک جامعه دارد. علاوه بر این، تحلیل فرهنگ‌های سیاسی مختلف، ما را در فهم بهتر سیاست‌ها و سرمایه‌گذاری‌های لازم بر عوامل اجتماعی گوناگون کمک می‌کند و این امر می‌تواند به بهترین وجه تغییرات موردنظر را در سیاست یک ملت ایجاد کند. بر این اساس، تحلیل فرهنگ‌های سیاسی مختلف به سیاست‌شناسان امکان می‌دهد تا با ارزیابی بهتر از میزان سرمایه‌گذاری‌های لازم بر عوامل اجتماعی گوناگون بتوانند تغییرات موردنظر در سیاست یک ملت را برنامه‌ریزی کنند. در چنین دیدگاهی، تحلیل فرهنگ سیاسی مقدمه‌ی سیاست‌گذاری فرهنگی و حتی سیاست‌گذاری سیاسی در بعد

کلان آن است. از سوی دیگر، رهیافت فرهنگ سیاسی رهیافتی بینابینی است که تلاش می‌کند میان تفاسیر جامعه‌شناسانه (تحلیل کلان) و تفاسیر روان‌شناسانه (تحلیل خرد) ارتباط برقرار کند. (ایوبی، ۱۳۷۷: ۶۹)

آلموند و پاول: آلموند همراه با پاول، فرهنگ سیاسی را توزیع خاصی از نگرش‌ها، ارزش‌ها، احساسات، اطلاعات و مهارت‌های سیاسی می‌دانند. (آلموند و پاول، ۱۳۷۵: ۲۷) سیدنی وریا بر این نظر است که فرهنگ سیاسی از نظام اعتقادی تجربی، نمادهای معنی‌دار و ارزش‌هایی که معرف کیفیت انجام اقدام سیاسی‌اند، تشکیل می‌شود. (داورپناه، ۲۰۰۹: ۱۷) توسعه سیاسی با رشد دموکراسی همراه است. (بابایی، ۱۳۸۲: ۲۰۴) بسیاری از صاحب‌نظران و پژوهشگران حوزه‌ی فرهنگ سیاسی، نقش نخبگان و طبقه‌ی متوسط شهری را در تکوین و پویایی فرهنگ سیاسی دموکراتیک مؤثر قلمداد کرده‌اند. (هانتینگتون، ۱۳۷۳: ۵۴۰؛ لیست، ۱۳۸۳: ۱۷۱) آلموند سه گونه اصلی از فرهنگ سیاسی را پیشنهاد می‌کند:

فرهنگ سیاسی محدود یا بسته: در این نوع فرهنگ سیاسی، جهت‌گیری‌های افراد نسبت به هدف‌های سیاسی ضعیف است و مردم تصور نمی‌کنند که می‌توانند در شکل‌گیری، دگرگونی هدف‌ها و برنامه‌های سیاسی مؤثر باشند. افراد نسبت به نهادهای سیاسی کشور و نیز مسائل و تصمیم‌های ملی احساس وابستگی نمی‌کنند و تصویر روشنی از نظام سیاسی در ذهن نیاورند.

فرهنگ سیاسی تبعی یا انفعالی: در این نوع فرهنگ سیاسی، نخبگان سیاسی سخنگوی خواست‌های مردم هستند. به این ترتیب، در فرهنگ سیاسی تبعی (انفعالی) مردم خود را شرکت‌کنندگان فعال در فرایند سیاسی نمی‌پندارند و در عمل اتباع حکومت تلقی می‌شوند.

فرهنگ سیاسی مشارکتی (فعال): در این فرهنگ، مردم به‌طور نسبی در نهادهای (طرح خواست‌ها و تقاضاها) و نیز داده‌ها (راهبردها، قوانین و طبقه‌بندی اولویت‌ها) نقش دارند و نسبت به رفتار نخبگان سیاسی حساس‌اند. در کشورهای برخوردار از این فرهنگ سیاسی، شهروندان از لحاظ، روانی بر این باورند که می‌توانند به نظام سیاسی کمک و مساعدت کنند و بر تصمیم‌ها تأثیرگذارند. (خانیکی و سرشار، ۱۳۹۱: ۱۰۲) مهم‌ترین سطوح فرهنگ سیاسی از دید آلموند و پاول عبارت‌اند از:

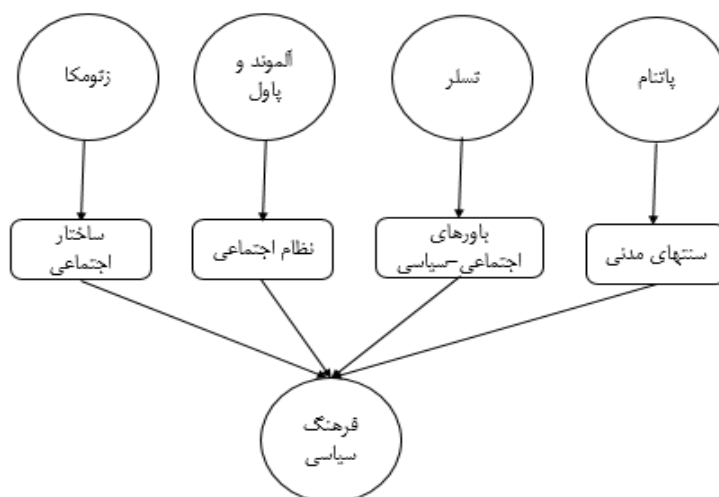
الف. سطح سیستمی: مهم‌ترین متغیرهای تشکیل‌دهنده در این سطح عبارت‌اند از: نوع باورها و ارزش‌های سیاسی، نوع تلقی از مشروعیت نظام سیاسی، میزان آگاهی سیاسی، نوع تلقی از رابطه‌ی حکومت و جامعه و شهروندان. لازم به ذکر است که این سطح و سطوح ذیل در قالب فرهنگ تابعیتی و مشارکتی یا دموکراتیک طرح می‌شوند.

ب. سطح فرایندی: در این سطح، متغیرهایی همچون نوع مشارکت فعالانه، منفعلانه و عدم مشارکت سیاسی و میزان علاقه‌مندی به مشارکت در قالب فردی یا نهادی-انجمنی مطرح هستند.

ج. سطح سیاست‌گذاری: در این سطح، نوع، ماهیت و اولویت‌گذاری در تقاضاهای شهروندان از حکومت مطرح است که عبارت‌اند از آزادی‌های سیاسی و اجتماعی، حقوق شهروندی، امنیت اجتماعی، رفاه، اشتغال و مانند آن. (آلموند و پاول، ۱۳۷۹: ۷۹-۷۱)

زئومکا: زئومکا به پنج علت ساختاری برای ظهور فرهنگ اعتماد اشاره می‌کند. اولین علت ساختاری انسجام هنجاری و متضاد آن، هرج و مرج هنجاری، یا به تعبیر دورکیم، آنومی است. هنجارها، شامل قانون، اخلاقیات و رسوم، شالوده‌ی مستحکم حیات اجتماعی را فراهم می‌آورند و اجرای کارآمد آن‌ها سرشت الزام‌آورشان را تضمین می‌کند. دومین علت ساختاری اعتماد، پایداری نظم اجتماعی و متضاد آن، تغییر بنیادی است. سومین عامل ساختاری اعتماد مربوط به شفافیت سازمان اجتماعی و متضاد آن، رازداری و پنهان‌کاری گسترده‌ی سازمان است. چهارمین عامل ساختاری، انس و آشنایی یا متضاد آن، بیگانه بودن محیطی است که مردم در آن دست به کنش می‌زنند. پنجمین شرط ساختاری، مربوط به پاسخگویی سازمان در قبال مردم یا دیگر نهاد است که در مقابل این، خودسری و مسئولیت‌ناپذیری قرار می‌گیرد. (زئومکا، ۱۳۸۴: ۲۱۸)

مدل نظری پژوهش

شکل شماره ۱: مدل نظری پژوهش

۳. روش پژوهش

پژوهش حاضر از نوع فراتحلیل^۱ است. در این روش پژوهشگر، با استفاده از یافته‌های پژوهشی کمی به تجزیه و تحلیل آماری پرداخته است. جامعه آماری پژوهش حاضر، کلیه‌ی پژوهش‌های انجام‌شده در ایران طی سال‌های ۱۳۸۰ تا ۱۴۰۰ با موضوع مشابه تحقیق حاضر هست که در یکی از پایگاه‌های اطلاعات علمی جهاد دانشگاهی SID، پایگاه مجلات تخصصی نورمگز Noormags، بانک اطلاعات نشریات کشور Magiran نمایه شده است. از میان بیش از ۴۵ مطالعات پژوهشی و توصیفی در باب فرهنگ سیاسی، ۲۳ سند پژوهشی که دارای ملاک‌های اولیه‌ی انجام فراتحلیل همچون، ضریب همبستگی، سطح معنی‌داری و مشخص بودن حجم نمونه بودند، گزینش شدند. روش اصلی فراتحلیل مبتنی بر ترکیب نتایج است که معمولاً پس از تبدیل آماره‌ها به شاخص I و برآورد اندازه‌ی اثر^۲ مورد استفاده قرار می‌گیرد. لازم به ذکر است که در این پژوهش،

۱. Meta-Analysis Method.

۲. Effect size.

آماره‌های پژوهشی با استفاده از رویکرد هانتر و اشمیت^۱ به شاخص I تبدیل شد. برای تفسیر نتایج از سیستم تفسیری کوهن^۲ بهره گرفته شده است. در ادامه خلاصه‌ای از تحقیقات انتخاب شده جهت فراتحلیل ذکر شده است.

جدول شماره ۴: خلاصه‌ای فراتحلیل پژوهش‌ها

نویسندگان / سال پژوهش	نمونه	جامعه آماری	شیوه نمونه‌گیری	جغرافیای پژوهش
کریمی و همکاران (۱۳۹۹)	۳۸۱	دانشجویان	خوشه‌ای چندمرحله‌ای	تهران
انواری و همکاران (۱۳۹۸)	۲۱	دانشجویان	تصادفی ساده	تهران
کلیچ و همکار (۱۳۹۸)	۱۰۰	نخبگان اجرایی	تصادفی ساده	ایران
متقی و همکاران (۱۳۹۸)	۳۸۲	اعضای هیئت علمی	تصادفی ساده	تهران
احمدی و همکاران (۱۳۹۷)	۳۸۰	دانشجویان	سه‌میه‌ای تصادفی	کردستان
بیگدلو (۱۳۹۷)	۱۸۲	اساتید	گلوله برفی غیر تصادفی	هشت کلان‌شهر
عیدی زاده و همکاران (۱۳۹۷)	۲۷۴	دانشجویان	تصادفی ساده	تهران
مهرگان (۱۳۹۷)	۷۳	شهروندان	تصادفی خوشه‌ای	کرد عراق
رهبر قاضی و همکاران (۱۳۹۶)	۵۹۷	شهروندان	روش خوشه‌ای	اصفهان
طیبی و همکاران (۱۳۹۶)	۳۸۵	دانشجویان	خوشه‌ای تصادفی	تهران
قادرزاده و همکاران (۱۳۹۶)	۳۱۰	معلمان	تصادفی طبقه‌ای متناسب	بوکان
بهمنی طراز و همکار (۱۳۹۵)	۳۳۰	اساتید و دبیران	تصادفی	همدان
رهبر قاضی و همکاران (۱۳۹۵)	۳۳۹	شهروندان	تصادفی خوشه‌ای	اصفهان
سردارنیا و همکار (۱۳۹۵)	۳۷۳	دانشجویان	تصادفی طبقه‌بندی	شیراز
شهرام نیا و همکاران (۱۳۹۴)	۳۸۵	دانش آموزان	تصادفی طبقاتی	اصفهان
پوراحمد و همکاران (۱۳۹۳)	۲۵۱	شهروندان	تصادفی در دسترس	تهران

۱. Hunter&Schmidt.

۲. Cohen.

تبریز	خوشه‌ای چندمرحله‌ای	جوانان	۴۲۴	ادیبی سده (۱۳۹۱)
پارس‌آباد	تصادفی ساده	دانشجویان	۳۳۵	حاتمی و همکاران (۱۳۹۱)
کردستان	خوشه‌ای تصادفی	دانشجویان	۳۶۵	خانیک‌کی و همکار (۱۳۹۱)
تهران	تصادفی ساده	دانشجویان	۳۰۰	صحرايي (۱۳۹۱)
شیراز	تصادفی طبقه‌ای	دانشجویان	۴۳۰	جهانگیری و همکار (۱۳۹۰)
اصفهان	تصادفی سیستماتیک	دانشجویان	۱۲۰	محمدی فر و همکاران (۱۳۹۰)
گلستان	روش هدفمند	شهروندان	۵۶۲	پناهی و کردی (۱۳۸۹)

در جدول فوق، ویژگی‌های روشی پژوهش‌های فرهنگ سیاسی (حجم نمونه، شیوه و ابزار پژوهش، شیوه‌ی نمونه‌گیری و مکان پژوهش) ذکر شده است.

۴. تحلیل تجربی

الف. یافته‌های توصیفی پژوهش

- بازه زمانی پژوهش

جدول شماره ۵: بازه زمانی پژوهش

سال	فراوانی	درصد
۱۳۹۹	۱	۴.۳
۱۳۹۸	۳	۱۳
۱۳۹۷	۴	۱۷.۳
۱۳۹۶	۳	۱۳
۱۳۹۵	۳	۱۳
۱۳۹۴	۱	۴.۳
۱۳۹۳	۱	۴.۳
۱۳۹۱	۴	۱۷.۳
۱۳۹۰	۲	۸.۶
۱۳۸۹	۱	۴.۳
جمع کل	۲۳	۱۰۰

در سال‌های ۱۳۹۷ و ۱۳۹۹ بیشترین تحقیقات (۱۷.۳) درباره‌ی فرهنگ سیاسی صورت گرفته است.

- جامعه‌ی آماری پژوهش

جدول شماره ۶: جامعه آماری

درصد	فراوانی	موارد
۱۳	۳	اساتید دانشگاه
۴.۳	۱	جوانان
۴.۳	۱	دانش‌آموزان
۴۷.۸	۱۱	دانشجویان
۲۱.۷	۵	شهروندان
۴.۳	۱	نخبگان علمی
۴.۳	۱	معلمان
۱۰۰	۲۳	جمع کل

جامعه آماری بیشتر تحقیقات یعنی ۴۷.۸ درصد، دانشجویان بوده‌اند.

- پوشش جغرافیایی پژوهش

جدول شماره ۷: پوشش جغرافیایی پژوهش

درصد	فراوانی	مکان جغرافیایی
۴.۳	۱	آذربایجان شرقی
۴.۳	۱	آذربایجان غربی
۱۳	۳	اصفهان
۴.۳	۱	ایران
۳۰.۴	۷	تهران
۸.۶	۲	فارس
۴.۳	۱	قزوین
۱۳	۳	کردستان
۴.۳	۱	کرد عراق
۴.۳	۱	گلستان
۴.۳	۱	هشت کلان‌شهر کشور
۴.۳	۱	همدان
۱۰۰	۲۳	جمع کل

شهر تهران بیشترین (۳۰.۴) محل مطالعه محققان در زمینه‌ی فرهنگ سیاسی بوده است.

- شیوه نمونه گیری پژوهش

جدول ۸: شیوه نمونه گیری پژوهش

درصد	فراوانی	شیوه نمونه گیری
۳۰.۴	۷	خوشه‌ای چندمرحله‌ای
۳۹.۱	۹	تصادفی ساده
۲۱.۷	۵	تصادفی طبقه‌ای
۴.۳	۱	سه‌میه‌ای
۴.۳	۱	گلوله برفی - غیر تصادفی
۱۰۰	۲۳	جمع کل

روش تصادفی ساده با ۳۹.۱ درصد بالاترین روش و سه‌میه‌ای و گلوله برفی با ۴.۳ درصد پایین‌ترین سهم را در تحقیقات داشته‌اند.

- فراوانی حجم نمونه در پژوهش‌های مرور شده

جدول شماره ۹: فراوانی حجم نمونه در پژوهش‌های مرور شده

درصد	حجم نمونه (نفر)
۱۳	کمتر از ۱۰۰
۸.۶	۱۰۱-۲۰۰
۸.۶	۲۰۱-۳۰۰
۵۲.۱	۳۰۱-۴۰۰
۱۷.۳	بالاتر از ۴۰۱
۱۰۰	جمع کل

نتایج نشان می‌دهد که بیشترین حجم نمونه، بین ۳۰۱-۴۰۰ (۵۲.۱ درصد) قرار گرفته است.

- سطح فرهنگ سیاسی ایرانیان

جدول شماره ۱۰: سطح فرهنگ سیاسی

درصد	سطح
۳۵	بالا
۲۹	متوسط
۳۶	پایین
۱۰۰	جمع کل

بر این اساس، سطح فرهنگ سیاسی در سطح بالا ۳۵ درصد، متوسط ۲۹ درصد و پایین ۳۶ درصد است.

- هویت قومی

جدول شماره ۱۱: هویت قومی

هویت قومی	آمار	درصد
ترک	۳	۱۳
ترکمن	۱	۴
فارس	۱۵	۶۵
کرد	۴	۱۸
جمع کل	۲۳	۱۰۰

نتایج نشان می‌دهد که ۶۵ درصد از گروه قومی مورد بررسی در پژوهش فرهنگ سیاسی به فارس تعلق دارد.

ب. استنباطی

- اندازه اثر

در این قسمت تأثیر متغیرهای مستقل بر وابسته (اندازه اثر) گزارش شده است.

جدول شماره ۱۳: ضریب همبستگی و اندازه اثر پژوهش

گزارش آماری					متغیر	
sig	Z	upper	lower	Effect size		
۰.۰۰۰	۴.۷۴۵	۰.۴۳۸	۰.۱۵۲	۰.۳۶۸	اعتماد سیاسی	سرمایه سیاسی
۰.۰۰۰	۶.۳۷۷	۰.۴۴۷	۰.۱۴۲	۰.۳۲۴	مشارکت سیاسی	
۰.۰۰۰	۷.۲۸۷	۰.۲۵۲	۰.۲۳۷	۰.۴۲۴	جامعه‌پذیری سیاسی	
۰.۰۰۰	۴.۶۶۲	۰.۴۲۹	۰.۱۸۱	۰.۵۴۴	رسانه خارجی	رسانه جمعی
۰.۰۰۰	۹.۶۱۷	۰.۷۴۷	۰.۱۹۱	۰.۴۵۹	رسانه‌های داخلی	
۰.۰۰۰	۹.۵۳۴	۰.۶۴۵	۰.۱۳۵	۰.۳۵۸	انسجام اجتماعی	سرمایه اجتماعی
۰.۰۰۰	۶.۲۳۲	۰.۳۹۱	۰.۱۲۲	۰.۳۹۸	اعتماد اجتماعی	
۰.۰۰۳	۱.۸۶۱	۰.۶۴۵	-۰.۱۲۰	۰.۴۳۷	مشارکت اجتماعی	
۰.۰۰۱	۱.۸۵۴	۰.۴۴۹	-۰.۱۱۷	۰.۲۴۱	درآمد	سرمایه

۰.۰۰۲	۱.۷۹۷	۰.۶۶۹	-۰.۰۳۸	۰.۲۵۶	پایگاه اقتصادی - اجتماعی	اقتصادی
۰.۰۰۸	۷.۳۷۹	۰.۵۳۵	۰.۱۴۰	۰.۳۶۲	موقعیت شغلی	
۰.۰۰۰	۶.۷۳۷	۰.۶۲۴	۰.۱۹۴	۰.۱۲۷	میزان دین داری	فرهنگی
۰.۰۰۶	۲.۷۴۴	۰.۶۴۱	۰.۱۲۱	۰.۳۹۹	سبک زندگی	
۰.۰۲۳	۱.۷۲۴	۰.۴۵۶	۰.۰۲۳	۰.۱۰۱	تحصیلات	
۰.۰۰۰	۴.۴۱۶	۰.۴۶۹	۰.۰۶۶	۰.۲۵۴	سلامت روان شناختی	
۰.۰۰۰	۲۲.۹۸۵	۰.۶۳۷	۰.۲۲۳	۰.۲۱۶	ارزش های سیاسی	
۰.۰۰۱	۳.۲۰۵	۰.۷۵۰	۰.۲۱۶	۰.۲۹۲	نگرش های سیاسی	
۰.۰۰۰	۹.۲۶۹	۰.۴۵۲	۰.۱۲۲	۰.۳۶۱	جهت گیری قومی	روائی
۰.۰۰۰	۵.۷۶۹	۰.۴۵۶	۰.۱۲۶	۰.۳۰۵	گرایش به ارزش های فرامادی	
۰.۰۰۰	۲۱.۸۵۷	۰.۴۵۱	۰.۳۲۵	۰.۱۹۰	آگاهی سیاسی	
۰.۰۰۰	۱۱.۲۳۶	۰.۸۷۱	۰.۱۶۵	۰.۱۰۹	توسعه سیاسی	
۰.۰۰۰	۷.۱۱۶	۰.۶۸۲	۰.۱۵۳	۰.۳۳۱	داشتن منش ملی	مسائل ملی
۰.۰۰۰	۷.۵۴۵	۰.۴۹۸	۰.۱۵۶	۰.۳۴۳	میزان رواج دموکراسی	
۰.۰۰۰	۳.۵۲۶	۰.۷۴۸	۰.۲۳۷	۰.۴۵۱	امنیت اجتماعی	

نتایج حاصل از پژوهش نشان می دهد که:

- بین سرمایه‌ی سیاسی و فرهنگ سیاسی رابطه‌ی معنی داری وجود دارد. در این میان هرچه میزان اعتماد سیاسی ($r=0.368$)، مشارکت سیاسی ($r=0.324$) و جامعه‌پذیری سیاسی ($r=0.424$) افزایش یابد، فرهنگ سیاسی شهروندان بهتر می شود.
- بین رسانه‌ی جمعی و فرهنگ سیاسی رابطه‌ی معنی داری وجود دارد. با افزایش میزان استفاده از رسانه‌های داخلی ($r=0.459$) و رسانه‌های خارجی ($r=0.544$) فرهنگ سیاسی شهروندان بهتر می شود.
- هرچه میزان انسجام اجتماعی ($r=0.358$)، اعتماد اجتماعی ($r=0.398$) و مشارکت اجتماعی ($r=0.437$) در جامعه افزایش یابد، فرهنگ سیاسی شهروندان بهتر می شود.
- بین سرمایه‌ی اقتصادی و فرهنگ سیاسی رابطه‌ی معنی داری وجود دارد. بر این اساس با افزایش سطح درآمد ($r=0.241$)، پایگاه اقتصادی - اجتماعی ($r=0.256$) و موقعیت شغلی ($r=0.362$) فرهنگ سیاسی شهروندان بهتر می شود.

- بین عوامل فرهنگی و فرهنگ سیاسی رابطه‌ی معنی‌داری وجود دارد. با افزایش میزان تحصیلات ($r=0.101$)، دین‌داری ($r=0.427$) فرهنگ سیاسی شهروندان بهتر می‌شود. در این میان سبک زندگی ($r=0.399$) تأثیر معنی‌داری بر فرهنگ سیاسی دارد.

- بین عوامل روانی و فرهنگ سیاسی رابطه‌ی معنی‌داری وجود دارد. در این میان ارزش‌های فرامادی ($r=0.305$)، جهت‌گیری قومی ($r=0.361$)، سلامت روان‌شناختی ($r=0.254$)، ارزش‌های سیاسی ($r=0.516$)، نگرش‌های سیاسی ($r=0.692$)، دانش‌های سیاسی ($r=0.590$) و آگاهی سیاسی ($r=0.190$) با فرهنگ سیاسی رابطه وجود دارد.

- بین مسائل ملی و فرهنگ سیاسی رابطه‌ی معنی‌داری وجود دارد. در این میان امنیت اجتماعی ($r=0.451$)، توسعه سیاسی ($r=0.109$)، منش ملی ($r=0.331$) و میزان دموکراسی ($r=0.343$) با فرهنگ سیاسی رابطه‌ی معنی‌داری وجود دارد.

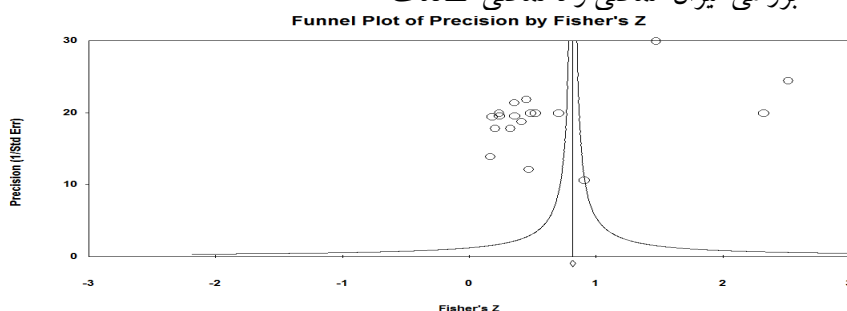
اندازه‌ی اثر مطالعات فرهنگ سیاسی

جدول شماره ۱۴: اندازه‌ی اثر مطالعات فرهنگ سیاسی

اندازه اثر r	نوع اثر	مقدار Z	sig
۰.۱۱۵	ثابت	۸.۱۵۴	۰.۰۰۱

درنهایت، پژوهش توانسته ۱۱۵ درصد از تغییرات فرهنگ سیاسی را تبیین نماید.

- بررسی میزان همگنی و ناهمگنی مطالعات

نمودار شماره ۱: بررسی همگنی و ناهمگنی پژوهش

نمودار کیفی نشان می‌دهد که به دلیل پراکندگی مطالعات در اطراف نمودار، پژوهش دارای ناهمگنی است و علت این واریانس بین تحقیقات به نوع جامعه آماری، سال اجرای پژوهش، محل زندگی و سایر متغیرهای زمینه‌ای برمی‌گردد که در پژوهش

وجود دارد. برای تأیید ناهمگنی تحقیقات از آزمون Q استفاده شده است.

آزمون Q

فرض اصلی آزمون بر وجود همگنی و عدم وجود همگنی بین پژوهش‌ها است. در صورتی همگنی مطالعات، از اندازه‌ی ثابت و استفاده می‌شود، نتایج حاصل از ثابت، در شرایط ناهمگنی، قابلیت تعمیم بیشتری نسبت به مدل ثابت دارد.

جدول شماره ۱۵: آزمون Q

Q_value	Df	P_value	I_squared
۷۱۰.۹۳۲	۴۹	۰.۰۰۰	۹۵.۱۰۲

با توجه به نتایج مدل، با اطمینان ۹۹ درصد می‌توان گفت که فرض صفر مبتنی بر همگن بودن مطالعات رد شده و فرض ناهمگونی (عدم همگنی) پژوهش‌ها تأیید شده است. معنادار بودن $Q=710$ نشان از وجود ناهمگنی است. مقدار مجذور I دارای مقداری بین ۰-۱۰۰ است و ناهمگنی را به صورت درصدی نشان می‌دهد. هرچه به ۱۰۰ نزدیک‌تر باشد، نشان‌دهنده‌ی ناهمگنی بیشتر اندازه‌های اثر پژوهش اولیه است. مقدار (۹۵) درصد مؤید این است که ۹۵ درصد تغییرات کل مطالعات به ناهمگنی بین پژوهش مربوط است. بر این مبنا باید از اثر تصادفی برای تحلیل استفاده کرد؛ یعنی این وضعیت می‌گوید که بررسی عوامل مؤثر بر اعتیاد به اینترنت، به لحاظ ویژگی تحقیقات از هم متفاوت هستند، بایستی برای مشخص کردن محل این تفاوت‌ها و واریانس، از متغیر تعدیل‌گر استفاده کرد. نامتجانس بودن، نشانگر وجود اثر تعدیل در اندازه‌ی اثر مطالعات است. پس علاوه بر اندازه‌ی اثر، باید اثر تعدیل متغیرهای دیگر را نیز بررسی کرد. در این حالت، متغیر تعدیل‌گر، به دنبال این است که آیا رابطه‌ی بین متغیر مستقل و وابسته ناشی از همین است یا نه؟

تأثیر هویت قومی بر فرهنگ سیاسی

جدول شماره ۱۶: بررسی تعدیل‌گری هویت قومی

اثر تصادفی			گروه مورد بررسی
سطح معنی‌داری	Z مقدار	ضریب	متغیرها
۰.۰۰۰	۴.۱۰۰	۰.۲۳۴	ترک
۰.۰۰۰	۳.۴۵۶	۰.۲۱۶	فارس

۰.۰۰۰	۹.۱۸۹	۰.۲۰۱	ترکمن
۰.۰۰۰	۶.۴۳۵	۰.۱۸۶	کرد
۰.۰۰۰	۸.۳۳۷	۰.۱۸۸	جمع کل

نتایج نشان می‌دهد که از بین گروه‌های قومی قوم ترک با مقدار (۰.۲۳)، فارس (۰.۲۱)، ترکمن (۰.۲۰) و قوم کرد (۰.۱۸) بر فرهنگ سیاسی به‌عنوان متغیرهای میانجی تأثیر داشته و اثر کلی آن‌ها برابر با ۰.۱۸ درصد است.

تأثیر نوع جامعه آماری بر فرهنگ سیاسی

جدول شماره ۱۷: بررسی تعدیل‌گری نوع جامعه آماری

اثر تصادفی			گروه مورد بررسی
سطح معنی‌داری	%مقدار	ضریب	متغیرها
۰.۰۰۰	۶.۳۴۶	۰.۳۴۸	اساتید دانشگاه
۰.۰۰۰	۲.۹۸۱	۰.۱۱۵	جوانان
۰.۰۰۰	۴.۱۰۸	۰.۱۰۷	دانش‌آموزان
۰.۰۰۰	۷.۳۶۱	۰.۲۹۰	دانشجویان
۰.۰۰۰	۳.۲۰۰	۰.۱۷۳	شهروندان
۰.۰۰۰	۹.۳۹۱	۰.۲۶۳	نخبگان علمی
۰.۰۰۰	۱۱.۵۵۲	۰.۲۲۹	معلمان
۰.۰۰۰	۴.۰۷۷	۰.۲۰۱	اثر کل

نتایج نشان می‌دهد که از بین نوع جامعه‌ی آماری، اساتید دانشگاه با مقدار ۰.۳۴ و دانشجویان با مقدار ۰.۲۹ و نخبگان علمی با مقدار ۰.۲۶ درصد بیشترین تأثیر را به‌عنوان متغیر میانجی بر فرهنگ سیاسی داشته‌اند.

۵- نتیجه‌گیری

فرهنگ سیاسی به دانش سیاسی، آگاهی سیاسی، دانش، تاکتیک، ذائقه یا نگرش سیاسی شهروندان اطلاق می‌شود. جامعه‌ی ایرانی از دوران مشروطه با مطرح‌شدن قانون، فرهنگ سیاسی خود را در انتخابات مجلس رقم زدند، اولین کنش سیاسی ایران متنبی بر اوضاع و احوال آن زمان، در این دوره در تاریخ ایران سرنوشت‌ساز شد. گرچه فرهنگ سیاسی به معنای غیررسمی، در دوران شاهی ایران از سلسله هخامنشی تا دوران زندیه وجود داشت،

اما بیشتر محدود به شاه، کدخدای، مالک، درباریان و انگیزه‌های شاهان پیوند می‌خورد. همین شرایط اجتماعی-سیاسی باعث شد که ایرانیان در یک وهله از تاریخ حتی به صورت ناموفق به یک کنش تاریخی خود یعنی قانون، سهمی شدن در تحولات سیاسی و اعمال نظر در سیاست‌گذاری کلان دست زدند، بعدازاین دوران، مسئله‌ی سیاست در حیات ایرانیان زنده شد و تاریخ تحولات زیادی را تجربه نمود تا به انقلاب اسلامی رسید. انقلاب اسلامی نیز به دلیل ماهیت انقلابی و مردمی بودن واقعه‌ی ۱۳۵۷، اولین گام، فرهنگ سیاسی مردم را در سال ۱۳۵۸ (بله/خیر به نظام جمهوری اسلامی)، رقم زد، این دوران با ۹۸.۲ درصد آراء مشارکتی مردم، آغاز معنا یافتن کنش‌های جامعه در عرصه‌ی سیاست و سهمی شدن در حکمرانی بود، با گذار از تاریخ ۴۰ ساله‌ی اول انقلاب، می‌توان دریافت که ایرانیان به شدت از محلی‌گرایی گذر کردند، علاقه‌مند به کنش‌های سیاسی شدند، در قالب احزاب مختلف (اصول‌گرایی/اصلاح‌طلبی و غیره)، به نقش‌آفرینی در سیاست مهم جامعه می‌پردازند، بر این اساس، سیاست و بینش سیاسی برای مردم ایران به یک فرهنگ، اصول و استراتژی تبدیل شده است، زیرا تحولات زندگی آن‌ها بسته به همین فرهنگ و فهم سیاسی آن‌هاست. این ۳۱ تحقیق تحت نرم‌افزار فراتحلیل CMA2 تجزیه و تحلیل و در ادامه مهم‌ترین نتایج آن ارائه شده است:

- وجود اعتماد سیاسی در جامعه به ارتقای فرهنگ سیاسی کمک می‌کند، این امر بستگی به عملکرد نهادهای سیاسی و پنداشت مردم از آن دارد.
- سهمی شدن جامعه در ارکان قدرت، حکمرانی و اهداف نظام یعنی داشتن مشارکت سیاسی، سطح فرهنگ سیاسی را توسعه می‌بخشد.
- جوامعی که در آن احزاب و جامعه‌ی مدنی، بسیار فعال هستند، با ایجاد جامعه‌پذیری سیاسی، آموزش سیاست و تربیت سیاسی، ضمن مهارت‌افزایی شهروندان و حرفه‌ای نمودن افراد برای مدیریت سیاسی کلان جامعه، به نهادینه شدن فرهنگ سیاسی و جدایی‌ناپذیری آن از زندگی مردم کمک می‌کند.
- رسانه نقش مهمی در وضعیت فرهنگ توسعه‌ی مردم دارد، عبور جامعه از رفتار شفاهی، سینه‌به‌سینه و عرفی به نوشتاری، تصویری و انتقال پیام به جمع کثیر فرامحلی، بسترهای تعالی فرهنگ سیاسی را رقم می‌زند.
- سرمایه‌ی اجتماعی، با ایجاد اعتماد بین مردم، افزایش سطح پیوستگی و انسجام مدنی و سهمی کردن آن‌ها در امور مدنی (مشارکت اجتماعی)، باعث می‌شود که فرهنگ

سیاسی جامعه در مسیر شکوفایی، تعالی و پویایی قرار بگیرد.

- هرچه سطح رفاه اجتماعی شهروندان بهتر باشد، آن‌ها پیوند بیشتری با سیاست و اصول سیاسی خواهند داشت، به‌زعم اینگلهارت گذار از بقا (ناامنی اقتصادی)، به اجتماعی شدن (مطرح شدن رفاه، بهزیستی، ارزش‌های معنوی)، باعث افزایش فرهنگ سیاسی شهروندان می‌شود.

- فرهنگ پایه‌ی تعالی و توسعه‌ی وضعیت اجتماعی - اقتصادی و سیاسی جامعه است و به معنای آداب‌دانی، رسوم و هنجار اجتماعی و سیاسی مسئولیت آفرین و ایجادکننده‌ی تعهد به جامعه، آینده‌ی حکمرانی و فضای سیاسی است، هرچه فرهنگ جامعه، متساهلانه، بردبارانه و پویا باشد، وضعیت فرهنگ سیاسی نیز ارتقا می‌یابد. دین به‌عنوان یک عنصر معنوی، نقش مهمی در تحولات فرهنگی - سیاسی جامعه دارد. اتخاذ سبک زندگی مناسب، آموزش روال و شیوه‌ی زیست آرام و بی‌استرس و مبتنی بر امنیت مالی، در شکوفایی این امر تأثیر زیادی دارد.

- امنیت، با توسعه رابطه‌ی تنگاتنگی دارد و جامعه را به‌جای استرس، نگرانی، تشویق به تکاپو وامی‌دارد، جامعه‌ای که از ناامنی به امنیت نهادینه‌شده و جمعی پایدار حرکت کند، از امور روزمره، عادی و کم‌اهمیت به مسائل مهم، آینده‌نگرانه و کلان توجه می‌کنند، این امر زمینه‌های توسعه‌ی سیاسی را رقم می‌زند. داشتن منش ملی و سطح توسعه‌ی حکمرانی (توسعه‌ی سیاسی و دموکراسی)، از مهم‌ترین معیارهای رشد و تحول در فرهنگ سیاسی جامعه هستند.

پیشنهادهای پژوهش

- بهبود سطح رفاه اجتماعی شهروندان و کاهش دغدغه و نگرانی ذهنی آن‌ها نسبت به سیاست و عملکرد نهادهای سیاسی
- کاهش اثرات قوم‌مداری، طایفه‌گرایی - ایلی در رفتارهای سیاسی از مرحله‌ی انتخابات شهری، روستایی و ملی
- افزایش حضور رسانه‌های اجتماعی و جمعی در تبیین افکار و بینش سیاسی شهروندان
- افزایش سرمایه اجتماعی و سیاسی بین مردم و سطح کلان نظام
- تعامل نزدیک نخبگان سیاسی و رسانه‌ها با مردم طبقات مختلف و استفاده از دیدگاه آن‌ها نسبت به سیاست

منابع

احمدی، یعقوب (۱۳۹۰)، رویکردهای قومی و گونه‌شناسی فرهنگ سیاسی (مطالعه موردی: شهر سنندج)، **فصلنامه تحقیقات فرهنگی**، دوره ۴، شماره ۴، ص ۲۵۶ - ۲۲۹.

احمدی، یعقوب؛ محمدزاده، حسین و مجیدی، ابوبکر (۱۳۹۷)، گونه‌شناسی فرهنگ سیاسی دانشجویان استان کردستان بر پایه متغیرهای اجتماعی، **فصلنامه جامعه‌شناسی کاربردی**، دوره ۲۹، شماره ۱، شماره پیاپی ۶۹، بهار، ص ۱۲۸-۱۰۷.

اخترشهر، علی (۱۳۸۶)، **مؤلفه‌های جامعه‌پذیری سیاسی در حکومت دینی**، تهران، سازمان انتشارات پژوهشگاه فرهنگ و اندیشه اسلامی.

ادیبی سده، مهدی (۱۳۹۱)، رابطه مصرف رسانه‌های با فرهنگ سیاسی جوانان (مطالعه موردی: شهر تبریز)، **دو فصلنامه علمی- پژوهشی دانش سیاسی**، سال ۱۰، شماره ۱، پیاپی ۱۹، ص ۲۵-۵.

ارسطو (۱۳۷۱)، **سیاست**، ترجمه‌ی حمید عنایت، تهران، انتشارات آموزش انقلاب اسلامی.

اسماعیلی، حجت و نصراللهی، اکبر (۱۳۹۴)، بررسی نقش شبکه‌های فارسی‌زبان ماهواره‌ای بر فرهنگ سیاسی جوانان (مطالعه موردی: جوانان مناطق ۱ تا ۵ شهر تهران)، **فصلنامه پژوهش‌های ارتباطی**، سال ۲۳، شماره ۲ (پیاپی ۲۲)، ص ۱۵۶ - ۱۳۹.

امام جمعه‌زاده، سید جواد؛ ابراهیمی‌پور، حورا؛ رهبر قاضی، محمودرضا و نوعی باغبان، سید مرتضی (۱۳۹۲)، سنجش رابطه فرهنگ سیاسی و رفتار سیاسی دانشجویان دختر دانشگاه اصفهان، **زن در توسعه و سیاست**، شماره (۱) ۱۱، ص ۱۳۵-۱۱۹.

انواری، محمدرضا، رحمان‌زاده، سیدعلی، تاج‌الدین، محمدباقر و تربتی، سروناز (۱۳۹۸)، بررسی فعالیت اجتماعی و فرهنگی روشنفکران در شبکه‌های اجتماعی مجازی و تأثیر آن بر فرهنگ سیاسی دانشجویان، **مطالعات فرهنگی و ارتباطات**، دوره ۱۵، شماره ۵۵، ص ۲۰۶-۱۷۳.

ایسپا (۱۳۹۵)، **گزیده آثار ملی ایسپا**، تهران، مرکز افکار سنجی دانشجویان ایران.

اینگلهارت، رونالد (۱۳۸۲)، **تحول فرهنگی در جوامع پیشرفته صنعتی**،

- ترجمه‌ی مریم وتر، تهران، انتشارات کویر.
- اینگلهارت، رونالد و ولزل، کریستین (۱۳۸۹)، **نوسازی، تغییر فرهنگی و دموکراسی**، ترجمه‌ی یعقوب احمدی، تهران، کویر.
- ایوبی، حجت‌الله (۱۳۷۷)، **مشارکت انتخاباتی و مشارکت سیاسی**، تهران، سفیر.
- آلموند، گابریل و پاول، جی بینگهام (۱۳۸۰)، **مشارکت و حضور شهروندان**، ترجمه‌ی علیرضا طیب، مجله مطالعات سیاسی - اقتصادی، ش ۱۶۴-۱۶۳، ص ۱۴۷-۱۳۶.
- آلموند، گابریل و پاول، جی بینگهام (۱۳۸۰)، **مشارکت و حضور شهروندان**، ترجمه‌ی علیرضا طیب، مجله مطالعات سیاسی - اقتصادی، ش ۱۶۴-۱۶۳، ص ۱۴۷-۱۳۶.
- بدیع، برتران (۱۳۷۶)، **توسعه سیاسی**، ترجمه‌ی احمد نقیب‌زاده، تهران، قومس.
- بروکر، پل (۱۳۹۵)، **رژیم‌های غیر دموکراتیک (نظریه‌ها، سیاست و حکومت)**، ترجمه‌ی علیرضا سمعی اصفهانی، تهران، انتشارات کویر.
- بهمنی طراز، غدیر و دلاوری، ابوالفضل (۱۳۹۵)، فرهنگ سیاسی دموکراتیک و طبقه متوسط جدید (مورد پژوهش: اساتید دانشگاه‌ها و دبیران مقطع متوسطه شهر همدان)، **دو فصلنامه پژوهش‌های جامعه‌شناسی معاصر**، سال ۵، شماره ۸، ص ۲۱-۱.
- بهنام‌فر، محمدحسن و شاعری، فاطمه (۱۳۹۸)، بررسی رابطه میان شاخص‌های فرهنگ سیاسی با میزان مشارکت سیاسی در اسفراین، مطالعات فرهنگی - اجتماعی خراسان، دوره ۱۳، شماره ۲ - شماره پیاپی ۵۰، ص ۷۴-۴۷.
- بیگدلو، مهدی (۱۳۹۷)، بررسی رابطه فعالیت در تلگرام با فرهنگ سیاسی استادان دانشگاه‌های کلان‌شهرهای ایران، **جستارهای سیاسی معاصر، پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی**، سال ۹، شماره ۲، ص ۳۱-۱.
- بیگدلو، مهدی (۱۳۹۷)، تأثیر توئیتر و فیس‌بوک بر فرهنگ سیاسی استادان دانشگاه‌های هشت کلان‌شهر ایران، **فصلنامه مطالعات رسانه‌های نوین**، سال ۴، شماره ۱۳، ص ۲۵۷-۲۱۵.
- بیگدلو، مهدی و هادیان، ناصر (۱۳۹۷)، تأثیر کارکردهای شبکه‌های اجتماعی بر

- سمت‌گیری‌های فرهنگ سیاسی کاربران دانشگاهی در ایران (مطالعه موردی وایبر و تلگرام)، **دو فصلنامه علمی - پژوهشی جامعه‌شناسی سیاسی جهان اسلام**، دوره ۶، شماره ۱، (پیاپی ۱۲)، ص ۱۰۴ - ۷۳.
- پاتنام، رابرت (۱۳۷۹)، **دموکراسی و سنت‌های مدنی**، ترجمه‌ی محمدتقی دلفروز، تهران، انتشارات وزارت کشور.
- پای، لوسین (۱۳۷۰)، **فرهنگ سیاسی و توسعه سیاسی**، ترجمه‌ی مجید محمدی، نامه فرهنگ، شماره ۵، ص ۳۷-۴۷.
- پناهی، محمدحسین و بنی فاطمه، سمیه‌السادات (۱۳۹۴)، فرهنگ سیاسی و مشارکت سیاسی زنان، **فصلنامه علوم اجتماعی**، شماره ۶۸، ص ۳۵-۷۹.
- پناهی، محمدحسین و کردی، حسین (۱۳۸۹)، فرهنگ سیاسی و عوامل اجتماعی آن: مطالعه موردی استان گلستان، **فصلنامه علوم اجتماعی**، شماره ۵۱.
- پوراحمد، احمد، حاتمی نژاد، حسین، رهنمایی، محمدتقی، قالیباف، محمدباقر و حسینی، سیدعلی (۱۳۹۳)، تبیین نقش شهرنشینی بر توسعه فرهنگ سیاسی در ایران، **پژوهش‌های جغرافیای برنامه‌ریزی شهری**، دوره ۲، شماره ۲، ص ۱۷۶-۱۵۷.
- ترکی، حسین (۱۳۹۹)، بررسی عوامل سیاسی - اقتصادی مؤثر بر چالش‌های قومیتی (قوم کرد ایران)، **مجله علوم سیاسی**، دوره ۱۶، شماره ۵۰، ص ۲۰-۱.
- جلالی‌راد، محمدصادق و سپهرنیا، رزیتا (۱۳۹۶)، شاخص‌های فرهنگ سیاسی جمهوری اسلامی ایران در بُعد کلان از دیدگاه نخبگان، **فصلنامه مطالعات راهبردی سیاست‌گذاری عمومی**، دوره ۷، شماره ۲۳، ص ۱۵۸-۱۳۳.
- جهانگیری، جهانگیر و بوستانی، داریوش (۱۳۸۰)، بررسی عوامل مؤثر بر فرهنگ سیاسی، مطالعه موردی: افراد ۲۰ سال به بالای شهر شیراز، **مجله علوم اجتماعی و انسانی دانشگاه شیراز**، دوره ۱۶، شماره ۲، پیاپی ۳۲.
- جهانگیری، جهانگیر و ابوترابی، فاطمه (۱۳۹۰)، بررسی تأثیر میزان استفاده از رسانه‌های جمعی بر مؤلفه‌های فرهنگ سیاسی دانشجویان: مطالعه موردی دانشگاه شیراز، **پژوهشگاه علوم سیاسی**، سال ۷، شماره ۴، ص ۸۹-۱۲۲.
- چیلکوت، رونالد (۱۳۷۸)، **نظریه‌های سیاست مقایسه**، ترجمه‌ی وحید بزرگی و علیرضا طیب، تهران، شرکت خدمات فرهنگی رسا.

حاتمی، محمدرضا، فرجیان، مرتضی، روشن چشم، حامد و جمشیدی، علی (۱۳۹۱)، بررسی عوامل مؤثر بر فرهنگ سیاسی دانشجویان دانشگاه آزاد اسلامی (مطالعه موردی: دانشجویان واحد پارس آباد)، **فصلنامه تحقیقات فرهنگی**، دوره ۵، شماره ۴، ص ۱۰۷-۱۲۹.

حافظ نیا، محمدرضا (۱۳۹۲)، **جغرافیای انتخاباتی ایران**، تهران، سمت. خانیکی، هادی و سرشار، حمید (۱۳۹۱)، گونه‌شناسی فرهنگ سیاسی (مطالعه موردی: دانشجویان دانشگاه کردستان)، **دو فصلنامه پژوهش سیاست نظری**، دوره جدید، شماره ۱۱، ص ۹۱-۱۳۰.

رزاقی، سهراب (۱۳۷۵)، مؤلفه‌های فرهنگ سیاسی ما، **مجله نقد و نظر**، سال ۲، شماره ۴-۳، ص ۲۱۳-۲۰۰.

رهبر قاضی، محمدرضا، امام جمعه‌زاده، سید جواد، نوربخش، سوسن و خاکی، مینا (۱۳۹۵)، بررسی رابطه دین‌داری با دو نوع فرهنگ سیاسی مشارکتی و دموکراتیک، **فصلنامه مطالعات راهبردی بسیج**، سال ۱۹، شماره ۷۱، ص ۱۶۵-۱۴۱.

رهبر قاضی، محمدرضا، آشنایی، سهیلا و شهریاری، اعظم (۱۳۹۶)، بررسی رابطه استفاده از شبکه‌های مجازی و گسترش فرهنگ سیاسی دموکراتیک (مورد مطالعه: شهروندان شهر اصفهان)، **فصلنامه سیاست‌گذاری عمومی**، دوره ۳، شماره ۲، ص ۲۳۳-۲۱۷.

زتومکا، پیوتر (۱۳۸۴)، **اعتماد یک نظریه جامعه‌شناختی**، ترجمه‌ی فاطمه گلابی، نشر ستوده.

زونیس، ماروین (۱۳۸۷)، **روانشناسی نخبگان سیاسی ایران**، ترجمه‌ی پرویز صالحی، تهران، نشر چاپبخش.

سردارنیا، خلیل‌الله و یوسفی، بهمن (۱۳۹۵)، سنجش رابطه اعتماد و عضویت در انجمن‌های داوطلبانه با فرهنگ سیاسی دانشجویان (مطالعه موردی: دانشجویان دانشگاه شیراز)، **مجله دانش سیاسی**، دوره ۱۲، شماره اول (پیاپی ۲۳)، ص ۲۶-۵.

شهرام نیا، امیرمسعود، نجف‌پور، سارا و تدین‌راد، علی (۱۳۹۴)، تبیین نقش تلویزیون و مطبوعات در رشد فرهنگ سیاسی مشارکتی (مطالعه موردی: دانش‌آموزان دبیرستانی شهر اصفهان)، **جامعه‌شناسی کاربردی**، سال ۲۶، شماره پیاپی (۵۸)، شماره

۲، ص ۱۰۶-۹۱.

صحرائی، علیرضا (۱۳۹۱)، شکاف نظری و رفتاری در فرهنگ سیاسی دانشجویان دانشگاه تهران و عوامل مؤثر بر آن، **دو فصلنامه علوم اجتماعی دانشگاه فردوسی مشهد**، شماره ۲، ص ۱۳۳-۱۰۳.

طیسی جلی، مجید، ازغندی، علیرضا، طاهری، ابوالقاسم و شالچی، وحید (۱۳۹۶)، نقش شبکه‌های اجتماعی مجازی در فرهنگ سیاسی ایران (مورد مطالعه: دانشجویان دانشگاه‌های تهران)، **مجله مطالعات توسعه اجتماعی ایران**، سال ۱۰، شماره ۱، ص ۶۱-۷۳.

عالم، عبدالرحمان (۱۳۹۲)، **بنیادهای علم سیاست**، تهران، نشر نی.

عظیمی، غلامرضا و سولی، محمدرضا (۱۳۸۹)، مطالعه عرضی و ملی بررسی عوامل مؤثر بر نابرابری سیاسی با تأکید بر فرهنگ سیاسی، **فصلنامه علوم اجتماعی**، شماره ۴، ص ۲۵۱-۲۲۳.

علی بابایی، غلامرضا (۱۳۸۲)، معرفی و نقد کتاب: دموکراسی سازی در خاورمیانه، **فصلنامه سیاست خارجی**، شماره ۶۷.

عیدی‌زاده، رضا و احمدی بلوطکی، حاجی محمد (۱۳۹۷)، مطالعه رابطه استفاده از شبکه‌های اجتماعی واتس آپ و تلگرام با سبک زندگی دانشجویان رشته‌های علوم اجتماعی دانشگاه آزاد اسلامی واحد علوم تحقیقات تهران، **مطالعات جامعه‌شناسی**، سال ۱۰، شماره ۳۸، ص ۶۰-۴۳.

غفاری هاشجین، زاهد، بیگی‌نیا، عبدالرضا و تصمیم قطعی، اکرم (۱۳۸۹)، عوامل مؤثر بر مشارکت سیاسی دانشجویان علوم سیاسی و فنی دانشگاه تهران، **مجله دانش سیاسی**، شماره ۲، ص ۲۴۰-۲۰۷.

فاضلی، محمد و خوش‌فر، غلامرضا (۱۳۸۹)، مشارکت سیاسی در استان گلستان، **مجله مطالعات علوم اجتماعی**، شماره ۴(۳)، ص ۱۰۰-۸۸.

فاطمی‌نیا، محمدعلی (۱۳۹۸)، فراتحلیل پژوهش‌های مرتبط با فرهنگ سیاسی ایران: از مشروطه تا انقلاب اسلامی، **مجله مطالعات راهبردی**، سال ۲۲، زمستان، شماره ۴ (پیاپی ۸۶)، ص ۵۴-۳۲.

قادرزاده، امید؛ احمدی، یعقوب و میارغنج، خالد (۱۳۹۶)، مطالعه پیمایشی

جهت گیری‌های فرهنگ سیاسی معلمان و عوامل مرتبط با آن، **مجله مطالعات و تحقیقات اجتماعی در ایران**، دوره ۶، شماره ۲، ص ۲۵۶-۲۳۱.

قیصری، نورالله (۱۳۸۱)، فرهنگ سیاسی: پژوهشی در ساختار و تحولات نظری یک مفهوم، **مجله نامه مفید**، شماره ۳۲.

کاویانی‌راد، مراد (۱۳۹۲)، جغرافیای انتخابات، با تأکید بر انتخابات ریاست جمهوری، تهران، دانشگاه خوارزمی.

کریمی، علیرضا، بابایی، محمد و احمدی‌راد، پروانه (۱۳۹۹)، نگرش سیاسی دانشجویان کنشگر و عوامل اجتماعی مؤثر بر آن (مورد مطالعه: دانشجویان دانشگاه‌های شهر تهران)، **مطالعات و تحقیقات علوم اجتماعی در ایران**، دوره ۹، شماره ۱، ص ۲۶۲-۲۳۵.

کلیچ، علی‌اکبر و حقیقی، محمدعلی (۱۳۹۸)، نقش فرهنگ سیاسی نخبگان اجرایی با رویکرد توسعه محوری در جمهوری اسلامی ایران، **نگرش‌های نو در جغرافیای انسانی**، سال ۱۲، شماره ۱ (پیاپی ۴۵)، ص ۳۸۴-۳۶۳.

لیست، سیمون (۱۳۸۳)، **دایره المعارف دموکراسی**، ترجمه‌ی کامران فانی، نورالله مرادی، محبوبه مهاجر و فریبرز مجیدی، تهران، مرکز چاپ و انتشارات وزارت امور خارجه.

متقی، نرگس، حضرتی، زهرا و قاسمی، زهرا (۱۳۹۸)، بررسی جامعه‌شناختی موانع فرهنگی دستیابی زنان به مدیریت سیاسی کلان کشور (مورد مطالعه: اعضای هیئت علمی دانشگاه‌های شهر تهران)، **مجله مطالعات علوم اجتماعی ایران**، سال ۱۶، پاییز، شماره ۶۲، ص ۱۴۷-۱۲۴.

محمدی‌فرو، نجات، مسعودنیا، حسین و مرادی، گل‌مراد (۱۳۹۰)، بررسی رابطه میان سرمایه اجتماعی و فرهنگ سیاسی دانشجویان، مطالعه موردی: دانشگاه اصفهان، **فصلنامه مطالعات فرهنگ-ارتباطات**، دوره ۱۲، شماره ۱۶، ص ۲۳۴-۲۰۳.

مسعودنیا، حسین، رهبر قاضی، محمودرضا، مهرابی کوشکی، راضیه و پوررنجبر (۱۳۹۳)، بررسی تأثیر اعتماد اجتماعی بر شیوه‌های مختلف مشارکت انتخاباتی، **مجله مسائل اجتماعی ایران**، (۲) ۵.

مصلی‌نژاد، عباس (۱۳۸۸)، **فرهنگ سیاسی ایران**، تهران، انتشارات فرهنگ صبا.

- موسوی، سیدمحمد (۱۳۹۷)، بررسی رابطه اینترنت و فرهنگ سیاسی دانشجویان مطالعه موردی دانشگاه آزاد اسلامی واحد تاکستان، **مجله وسائل ارتباط جمعی رسانه**، دوره ۲۹، شماره ۳ - شماره پیاپی ۱۱۲، پاییز، ص ۳۴-۱۹.
- موسوی‌زاده، علیرضا و جاودانی مقدم، مهدی (۱۳۸۷)، نقش فرهنگ ملی در سیاست خارجی جمهوری اسلامی ایران، **فصلنامه دانش انتخاباتی**، سال ۴، شماره ۲.
- مهرگان، فرهاد (۱۳۹۷)، نقش مشارکت سیاسی و نظام دموکراتیک در شکل‌دهی فرهنگ سیاسی (مورد مطالعه: شهروندان کرد در منطقه کردستان عراق)، **فصلنامه خط‌مشی عمومی در مدیریت**، سال ۹، شماره ۳۰، ص ۱۹-۱.
- میلبرث، لستر و گوئل، لیل (۱۳۸۶)، **مشارکت سیاسی**، ترجمه‌ی سید رحیم ابوالحسنی، تهران، میزان.
- نادمی، داوود (۱۳۹۰)، بررسی جامعه‌شناختی سرمایه اجتماعی، **مجله برگ فرهنگ**، سال ۲۳، ص ۳۵-۸.
- نائبی، هوشنگ و میرزایی، مهدی (۱۳۹۷)، تبیین رابطه نوع دین‌داری با نوع فرهنگ سیاسی (مطالعه موردی: شهر تهران)، **فصلنامه سیاست، مجله دانشکده حقوق و علوم سیاسی**، دوره ۴۸، شماره ۲، ص ۵۱۲-۴۹۳.
- وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی (۱۳۹۵)، طرح ملی ارزش‌ها و نگرش‌های ایرانیان، **گزارش کشوری**، تهران، پژوهشگاه فرهنگ و ارتباطات.
- Almond Gabriel Abraham and Sidney Verba (1989). The Civic Culture: Political Attitudes and Democracy in Five Nations, Sage Publications, ink, 2111 West Hillcrest drive newbury park, kalifornia 91320.
- Davaranah, Hormoz (2009). English for the Students of political Science, Tehran: samt.
- Almond, Gabriel & Verba, Sidney (1965); Civic culture, political Attitudes and Democracy in five nation, Brown and company.
- Almond. G. and Verba. S (1980). The Civic Culture: Political A. titudes and Democracy in Five Nations, Boston, Little Brown.
- Ball, Allen (1971). Modern Politics and Government, London: Macmillan.
- Bogdanor, Yernon 1992. The Blackwell Encyclopaedia of political Science (Oxford: Blackwell).

- Chilcote, R. (1981). *Theories of Comparative Politics*, Boulder: West
- Davaranah, Hormoz (2009). *English for the Students of political Science*, Tehran: samt.
- Diamond, L. J. Linz & Lipset, S. M. (1989). *Democracy in Developing Countries: Persistence, Failure, and Renewal*, Boulder, Colorado: Lynne Rienner Publishers.
- Diamond, Larry (1999). *Developing Democracy Toward Consolidation*, Baltimore and London: The Johns Hopkins University Press.
- Eckstein, Harry (1966). *Division and cohesion in democracy: A study of Norway*. Princeton, NJ: Princeton University Press.
- Eckstein, S. Donald, G. Horton, D. and Carroll, T. (1966). "Land Reform in Latin America: Bolivia, Chile, Mexico, Peru, and Venezuela", *Staff Working Paper*, No, 275, Washington, DC: The World Bank.
- Finkel, Steven, E. (2003). *Can Democracy Be Taught*, Woodrow Wilson Department of Politics, University of Virginia.
- Fukuyama, F. (1995). *Trust: Social Virtues and the Creation of Prosperity*, New York, NY: Free Press.
- Goulet, D. (2011). *Development Ethics: a Guide to Theory and Practice*, New York: The Apex Press and, London: Zed, 101.
- Huntington, Samuel P. (1996). *The Clash of Civilizations and the Remaking of the World Order*, New York: Simon & Schuster.
- Inglehart, Ronald and Welzel, Christian (2009). "Political Culture, Mass Beliefs, and Value Change", in *Democratization*, Hearper and Etc, Oxford University Press: 126-143.
- King, J. D. (1994). *Political Culture, Registration Laws, and Voter Turnout Among the American States*, *Publius*, vol. 24, pp:27 – 115.
- Putnam, Robert (1973). "Social Capital: Measurement and Consequences", *Kennedy School of Government, Harvard University*.
- Tessler, M. and Gao, E. (2009). "Democracy and the Political Culture Orientations of Ordinary Citizens: A Typology for the Arab World and Perhaps Beyond", *International Social Science Journal*, No. 192: 197-207.
- Weber, M. (1963). *Sociology of Religion*, trans, Ephraim Fischhoff.